

ĐẠI HỌC TỔNG HỢP HÀ NỘI

TẠP CHÍ KHOA HỌC No 3 + 4 - 1992

**CẦN KHAI THÁC VÀ SỬ DỤNG TRIỆT ĐỀ
NGUỒN TÀI LIỆU LƯU TRỮ
PHẢN ÁNH CUỘC ĐỜI VÀ SỰ NGHIỆP
CỦA HỒ CHÍ MINH**

VƯƠNG ĐÌNH QUYỀN⁺

Đề nhận thức sâu sắc, toàn thể và đi đến những kết luận có cơ sở khoa học về nội dung và bản chất của tư tưởng Hồ Chí Minh nói chung, chiến lược đại đoàn kết Hồ Chí Minh nói riêng, cần phải nghiên cứu một cách tổng hợp nhiều nguồn và loại hình tài liệu có liên quan. Nguồn tài liệu trước nay được sử dụng nhiều nhất (và hầu như duy nhất), là cái ấn phẩm của Hồ Chí Minh và các công trình nghiên cứu về Người đã được công bố. Có một nguồn tài liệu rất quan trọng nhưng chưa được khai thác nhiều là tài liệu lưu trữ được bảo quản ở Bảo tàng Hồ Chí Minh, Cục lưu trữ văn phòng trung ương Đảng, trung tâm Lưu trữ quốc gia I, văn phòng Phó Thủ Tướng và một số cơ quan khác. Theo tìm hiểu bước đầu của chúng tôi, nguồn tài liệu này rất đa dạng (văn bản, thư, điện văn, báo chí, phim ảnh...), nội dung phong phú và khối lượng tương đối lớn. Một bộ phận đáng kể là tài liệu gốc, chứa đựng nhiều thông tin có giá trị nghiên cứu và Hồ Chí Minh với hàng trăm tư liệu chưa được công bố - Có thể chia thành mấy loại chính với thành phần và đặc điểm như sau:

1. Tài liệu của tác giả Hồ Chí Minh

Đây là bộ phận tài liệu thể hiện trực tiếp và rõ nét nhất tư tưởng Hồ Chí Minh. Bao gồm những bản chép tay, đánh máy các tác phẩm, bài viết, bài nói, thư, điện... của Người. Trong đó, tài liệu liên quan nhiều nhất đến chiến lược đại đoàn kết là các loại văn bản:

- Diễn văn, bài phát biểu ở các đại hội Đảng, hội nghị Ban chấp hành trung ương, các phiên họp Hội đồng Chính phủ, các cuộc tiếp xúc với quần chúng, các buổi chiêu đãi, trả lời phỏng vấn báo chí...

(+) Phó Giáo sư - Khoa Lịch sử, Đại học Tổng hợp Hà Nội

- Thư, điện gửi các đồng chí lãnh đạo Đảng, Chính phủ, các Bộ, Ngành, đồng bào các dân tộc, tôn giáo, nhân sĩ trí thức, kiều bào, bầu bạn quốc tế... Thuộc loại này còn có cả những bức thư gửi một số nhân vật khác, như các thư gửi Tổng Thống Mỹ Truman, sĩ quan tình báo Mỹ Patti...

- Các tài liệu nói trên có nội dung làm sáng tỏ chủ trương đường lối kháng chiến kiến quốc; biểu thị quyết tâm đánh đuổi ngoại xâm, bảo vệ tổ quốc, thống nhất đất nước và xây dựng chủ nghĩa xã hội của nhân dân ta; bày tỏ sự quan tâm của Đảng và Nhà nước đối với các tầng lớp nhân dân; kêu gọi đại đoàn kết - đoàn kết dân tộc, đoàn kết thống nhất trong Đảng, đoàn kết quốc tế; tranh thủ sự ủng hộ quốc tế; phân hóa, trung lập, cô lập kẻ thù của nhân dân...

2. Tài liệu có bút tích của Hồ Chí Minh

Ngoài những tài liệu mà Hồ Chí Minh là tác giả, Người còn để lại bút tích trên nhiều tư liệu, tài liệu khác nhau. Có thể nêu lên một số loại tiêu biểu:

Bút tích trên sách báo. Qua khối tư liệu bảo quản ở Bảo tàng Hồ Chí Minh vẫn dành thời gian để đọc sách báo. Người đã đọc khá nhiều loại báo. Báo chí trong nước như Nhân dân, Quân đội nhân dân, Bản tin Việt Nam Thông tấn xã, Tạp chí Học tập, báo của một số ngành và địa phương... Báo nước ngoài có Nhân dân nhật báo, Quang minh nhật báo, tạp chí Hồng kỳ của Trung quốc, Sự thật, tin tức của Liên xô, Nhân đạo của Đảng cộng sản Pháp... Rất nhiều số báo (chủ yếu là báo chí từ năm 1955 đến năm 1969) nói trên đã mang bút tích của Người, dưới dạng:

- Những ghi chép bằng chữ Hán, chữ quốc ngữ hoặc tiếng Pháp ở trang đầu số báo hoặc bên lề các cột báo về vấn đề sự việc mà Người quan tâm. Thường rất ngắn gọn, có khi chỉ một từ.

- Những gạch ngang bằng chì đỏ hoặc bút mực dưới những dòng tin cần lưu ý.

- Những dấu hiệu, dấu nhân hoặc khuyên tròn ở đầu đề các bài báo.

- Dấu bút của Hồ Chí Minh thường tập trung ở những số và bài báo phản ánh tình hình sản xuất và chiến đấu của quân và dân hai miền Bắc Nam; hoạt động của các tổ chức quần chúng, đảng phái; quan hệ giữa Việt Nam với các nước; phong trào cộng sản và công nhân quốc tế và phong trào giải phóng dân tộc, gương người tốt việc tốt, âm mưu và tội ác của địch đối với nhân dân ta v.v... Nghiên cứu có hệ thống loại bút tích này, sẽ thu được nhiều điều bổ ích. Chẳng hạn, bằng các phương pháp phân tích, so sánh và thống kê, sẽ cho ta những số liệu cụ thể và các loại thông tin báo chí được Hồ Chí Minh quan tâm nhất ở từng giai đoạn hoặc từng thời điểm lịch sử. Những số liệu đó sẽ là chứng cứ làm tăng sức thuyết phục cho những luận điểm đề xuất về tư tưởng Hồ Chí Minh cũng như chiến lược đại đoàn kết của Người.

Bút tích trên các văn bản, thư đơn. Bút tích của Hồ Chí Minh còn lưu lại trên nhiều văn bản của Trung ương Đảng, Hội đồng Chính phủ, các cơ quan đoàn thể ở Trung ương và địa phương, các đơn thư của cán bộ, nhân dân... gửi tới đề báo cáo tình hình các mặt,

xin ý kiến chỉ đạo, kiến nghị, khiếu nại... Bao gồm:

- Bút tích sửa chữa nội dung, câu chữ của văn bản dự thảo và một số văn bản đã được ban hành.

- Chú thích bên lề văn bản về những vấn đề, sự việc, thông tin mà Người quan tâm, hoặc tên người, tên cơ quan có trách nhiệm theo dõi giải quyết văn bản đó.

- Những gạch ngang bằng bút chì màu hoặc bút chì mực dưới các dòng có nội dung cần lưu ý. Ví dụ: Trong các báo cáo phản ánh về gương người tốt việc tốt hoặc về phong trào thi đua, Hồ Chí Minh thường đánh dấu tên người, tên tập thể hoặc cơ quan được nêu gương bằng những gạch ngang ở phía dưới. Nếu họ thuộc dân tộc thiểu số, người Hoa, kiều bào... thì dưới các thông tin đó cũng được đánh dấu.

- Phê phán, nhận xét về nội dung văn bản - Lời phê và nhận xét của Hồ Chí Minh trên các văn bản thường ngắn gọn, cô đọng, hàm ý sâu xa, thể hiện cá tính tư tưởng, chiến lược sách lược đại đoàn kết của Người. Ví dụ trong một văn bản của Sứ quán Việt Nam ở một nước Đông Âu gửi về đầu thập kỷ 60 đề nghị Đảng ta phải tỏ thái độ và quan điểm dứt khoát đối với những bất đồng giữa Đảng cộng sản Trung quốc và Đảng cộng sản Liên xô lúc bấy giờ, Hồ Chí Minh đã kẻ ở bên lề đoạn văn đó một chữ khá đậm nét bằng mực đỏ: "Tếu". Hoặc như ở một truyền đơn dịch vận do Văn phòng Phủ chủ tịch trình tháng 2 năm 1949, Người đã ghi ý kiến nhận xét: "Ta dụ quân Pháp hàng mà bảo nước nó mất là không khéo, mà như vậy cũng không đúng, vì chỉ có bọn phản động chết chứ nước Pháp dân chủ thì có chết đâu" ⁽¹⁾.

- Ghi ý kiến giải quyết công việc. Loại bút tích này thường thấy ở những công văn, đơn, thư, gửi tới đề đề nghị, kiến nghị hoặc khiếu nại. Ví dụ: Dưới bức thư của tù binh Pháp Jules Buchimiller ở trại 1 gửi Chính phủ ta ngày 24-12-1947 xin cho vợ được về nước cùng với 3 con trong dịp Chính phủ trao trả lại con cái của các tù binh cho nhà đương cục Pháp nhân ngày lễ Noel 1947, Người đã phê như sau: "Kính gửi Bộ nội vụ: Những đề nghị rất hợp lý, nên giải quyết ngay cho họ". Ngoài ra, Người còn nhắc nhở Bộ nội vụ cung cấp một số tờ báo tiếng Pháp cho trại tù binh này ⁽²⁾.

3. Hồ sơ, tài liệu về các Đại hội Đảng, các cuộc họp của Bộ Chính trị, Ban chấp hành Trung ương, Hội đồng chính phủ

- Hồ Chí Minh là người sáng lập Đảng và Nhà nước, giữ cương vị lãnh đạo cao nhất trong suốt một phần tư thế kỷ - từ Cách mạng tháng Tám 1945 cho đến ngày (đi gặp cụ Các Mác, cụ Lênin (3-9-1969). Do vậy đã đóng vai trò kiến trúc sư trong việc hình thành các chủ trương, đường lối của Đảng và Nhà nước ở quãng thời gian đầy ý nghĩa lịch sử này. Và, ở một mức độ cao, tư tưởng của Người, trong đó có chiến lược đại đoàn kết đã được thể hiện trong các chủ trương, đường lối đó.

Thực tế cho thấy, đề hình thành chủ trương, đường lối Cách mạng, hoặc một chính sách cụ thể, phải trải qua một quá trình nghiên cứu, tổng kết thực tiễn. Nói chung, đều được đưa ra trao đổi, thảo luận ở các cuộc họp của Bộ Chính trị, Ban chấp hành Trung ương Đảng, Hội đồng chính phủ hoặc ở Đại hội Đảng toàn quốc. Sau khi đạt tới sự

thống nhất về nhận thức và có kết luận, mới văn bản hóa chúng thành các nghị quyết, quyết định, nghị định, chỉ thị, thông tư... Chính vì vậy hồ sơ tài liệu về các cuộc họp trên (gồm biên bản, nghị quyết cuộc họp, phát biểu của Hồ Chí Minh và các thành viên tham dự cùng nhiều văn bản liên quan khác) chứa đựng nhiều thông tin chuẩn xác về tư tưởng của Hồ Chí Minh. Điều đáng lưu ý là, có lúc những di sản tư tưởng đó chỉ thể hiện ở một vài câu chữ trong bài phát biểu dài của Người.

4. Thư điện của các cơ quan, đoàn thể, nhân sĩ trí thức, đồng bào các giới, bè bạn quốc tế...

Loại thư và điện này có nội dung chúc mừng, thăm hỏi nhân ngày sinh của Người, hoặc ngày lễ, ngày tết; báo cáo thành tích, bày tỏ lòng biết ơn và niềm tin đối với Đảng và Hồ Chí Minh; biểu thị thiện chí và sự ủng hộ đối với sự nghiệp Cách mạng của nhân dân Việt Nam v.v... Qua loại thư, điện này, trên mức nhất định, đã giúp chúng ta nhận thức rõ hơn sự đúng đắn và sáng tỏ của tư tưởng Hồ Chí Minh.

5. Tài liệu viết và nói về Hồ Chí Minh

Tài liệu viết và nói về Hồ Chí Minh còn ở dạng tư liệu chưa được xuất bản phần lớn là hồi ký, chuyện kể. Tác giả là các đồng chí lãnh đạo Đảng, Nhà nước, các tướng lĩnh, các vị lão thành Cách mạng, nhân sĩ, trí thức, văn nghệ sĩ (Trường Chinh, Võ Nguyên Giáp, Song Hào, Bằng Giang, Hoàng Minh Giám, Lê Giản, Xuân Diệu, Báo Định Giang...), những người giúp việc thân cận, cán bộ, quân nhân, v.v... Trong đó, có nhiều hồi ký do chính tác giả chấp bút. Nhưng cũng có loại hồi ký do người khác ghi theo lời kể, hoặc được biên tập lại qua băng ghi âm thu lời kể.

Các hồi ký và chuyện kể này đã đề cập đến hoạt động và sự lãnh đạo, chỉ đạo việc Đảng, việc nước của Hồ Chí Minh ở từng giai đoạn, từng thời điểm cụ thể của Cách mạng Việt Nam; vai trò của Người trong việc thành lập Mặt trận Việt minh (hồi ký của đồng chí Trường Chinh), tính nguyên tắc, sách lược mềm dẻo đối với kẻ thù của dân tộc (hồi ký của Lê Giản, Hoàng Minh Giám...); Lòng nhân ái và sức cảm hoá của Người đối với nhân sĩ trí thức, lòng mến mộ và sự tin tưởng tuyệt đối của các tầng lớp nhân dân đối với lãnh tụ kính yêu của mình, v.v... Đây quả là một loại tư liệu quý. Tuy nhiên, vì được viết ra dựa theo trí nhớ, nên khi sử dụng cần được so sánh, đối chiếu với các loại hình tư liệu khác.

6. Tài liệu phim ảnh

Cuộc đời và sự nghiệp Cách mạng của Hồ Chí Minh, đặc biệt là thời đoạn từ sau Cách mạng tháng Tám, còn được ghi lại ở hàng trăm cuốn phim, hàng ngàn tấm ảnh lưu trữ. Ví như hình ảnh của Người tại các cuộc mít tinh quần chúng các buổi tiếp các vị khách quốc tế và đại biểu của các tầng lớp nhân dân; hình ảnh đồng bào và cán bộ các địa phương hân hoan phấn khởi đón chào khi Người tới thăm hình ảnh các nhà lãnh đạo và nhân dân Liên xô (cũ), Trung quốc, Ấn độ... nhiệt liệt đón tiếp và chào mừng Người;

hình ảnh Bác Hồ ân cần thăm hỏi các cháu thiếu nhi, thanh niên, trò chuyện thân mật với các chiến sĩ lực lượng vũ trang, công nhân, nông dân v.v..

Các tài liệu phim ảnh nói trên có ưu thế tái hiện những sự kiện hiện tượng đã xảy ra trong lịch sử, vì vậy có thể dùng để minh họa cho những công trình nghiên cứu về Hồ Chí Minh, để tăng thêm sức thuyết phục.

Tóm lại, nguồn tài liệu lưu trữ nói trên chứa đựng nhiều thông tin phản ánh trực tiếp hoặc gián tiếp cuộc đời và sự nghiệp của Hồ Chí Minh. Nếu khai thác triệt để nguồn tài liệu này, chắc chắn sẽ góp phần nâng cao chất lượng các công trình nghiên cứu về Người. Khi các đề tài nghiên cứu cấp Nhà nước về Hồ Chí Minh đang được triển khai đồng bộ, thì việc sưu tầm, thu thập, chỉnh lý tài liệu liên quan về Người và tạo điều kiện thuận lợi cho người nghiên cứu được tiếp xúc là việc làm cần thiết, một nghĩa vụ, tinh thần của các cơ quan được giao trách nhiệm bảo quản, lưu trữ các nguồn tài liệu quý giá nói trên.

CHÚ THÍCH

- (1) Tài liệu lưu trữ Bảo tàng Hồ Chí Minh
- (2) Tài liệu lưu trữ Bảo tàng Hồ Chí Minh, hồ sơ